

PERE MIQUEL CARBONELL, HISTORIADOR HUMANISTA, I LA HISTORIOGRAFIA CATALANA DEL SEGLE XV (*)

per Agustí Alcoberro

(*) Tesi doctoral dirigida per la doctora Eulàlia Duran i tutoritzada pel doctor Pere Molas, que va ser llegida el 9 de novembre de 1993 al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, davant el Tribunal format pels doctors Miquel Batllori (president), Ernest Belenguer, Fernando Sánchez Marcos, Eva Serra i Amadeu-J. Soberanas (secretari); fou qualificada amb la nota d'Apta Cum Laude, per unanimitat.

Aquesta Tesi Doctoral és organitzada en dues parts. D'una banda, presenta la transcripció i edició crítica de les *Cròniques d'Espanya*, obra cabdal en la renovació historiogràfica empresa per l'humanisme a casa nostra a partir de la segona meitat del segle XV. D'altra banda, desenvolupa, en l'estudi introductori, les conclusions a què ens ha dut la recerca sobre la personalitat de Pere Miquel Carbonell, sobre els processos de redacció i edició de l'obra, sobre les fonts utilitzades i el mètode historiogràfic seguit per l'autor i sobre les aportacions principals. En aquest sentit, les *Cròniques d'Espanya* són ubicades en el context més ampli de la tradició historiogràfica medieval catalana i dels nous corrents -com l'crudició, la crítica filològica o l'arqueologia- en què l'humanisme va assenyalar un important punt de ruptura.

Aquest treball es situa, doncs, entre dues línies d'investigació que han viscut un important renovellament en els últims anys, tant a Catalunya com en el context europeu. D'una banda, l'estudi de la historiografia. D'altra banda, la revisió del concepte "humanisme".

A parer nostre, l'acostament a una obra historiogràfica escrita a cavall dels segles XV i XVI ha de tenir en compte la seva triple natura. D'una banda, ens trobem davant una peça literària, producte d'un temps, que expressa, de vegades de manera força conscient, no tant la realitat viscuda com la realitat percebuda, és a dir, les construccions mentals dominants; aquesta és una línia de treball apassionant, per bé que relliscosa, que ens pot permetre avançar, des del rigor i el mètode, en camps com la gènesi, l'ascens i la decadència dels mites o la mateixa noció de causalitat històrica. En segon lloc, ens trobem davant una obra concebuda com a vehicle de coneixement

històric (entenen aquest concepte en el seu sentit més positivista factual): en definitiva, davant una font cronística; aquest camí d'investigació, amb una tradició força més llarga, ens remet al seu caire de matèria de construcció històrica i ens permet endinsar-nos en la tasca d'espigolar-hi dades concretes, especialment per als temps coetanis o immediatament anteriors a la redacció de l'obra. Finalment, cal esmentar també l'interès de l'obra com a peça historiogràfica i, per tant, com una anella més en l'evolució de la història com a disciplina; des d'aquest punt de vista, cal estudiar d'una manera exhaustiva les fonts i la metodologia emprades per tal d'assenyalar-ne els punts de continuïtat i de ruptura.

Aquests tres punts de vista han centrat la nostra recerca i han estat tinguts en compte tant a l'hora d'annotar l'edició crítica de text com en redactar-ne l'estudi introductori.

Les *Cròniques d'Espanya* ens són conegudes únicament a partir de l'edició pòstuma de 1547. Una edició, cal dir-ho, tècnicament força deficient, amb un nombre important d'errors atribuïbles a l'editor o a l'impressor. Es tracta d'un volum de 261 folis numerats -més quatre folis inicials no numerats-, escrits a doble columna. Els criteris de transcripció que hem seguit són els comuns en les col·leccions modernes. La necessitat d'enfrontar-nos, però, a un text imprès, no original, ens ha forçat a introduir certes novetats metodològiques, sempre tendents a restaurar el sentit inicial amb què degué ser redactat el manuscrit de Pere Miquel Carbonell, avui perdut.

Alguns aspectes de la vida i l'obra de Pere Miquel Carbonell ens són ben coneguts, especialment a través dels treballs de Manuel de Bofarull i de Sartorio i de Jordi Rubió i Balaguer. Aquest personatge, que va viure entre 1434 i 1517, va esdevenir notari públic de Barcelona el 1458 i arxiver de l'Arxiu Reial des de 1476. Durant aquells anys, no cal dir-ho, el precedent de l'actual Arxiu de la Corona d'Aragó no custodiava materials obsolets, objecte exclusiu de la curiositat històrica, sinó documents ben vius, en plena vigència. Pere Miquel Carbonell va conèixer, en els seus anys d'arxiver, el trànsit d'una concepció patrimonialista dels fons reials -motiu pel qual Pere el Cerimoniós havia creat l'Arxiu, l'any 1346-, al seu caire públic, obert a les demandes dels particulars; aquest procés va ser reblat, des d'un punt de vista jurídic, per les constitucions 1481/16 i 1510/16. A més va ser l'iniciador d'una nissaga d'arxivers que es prolongaria fins a 1559, atès que tant el seu fill Francesc com el seu nét Pere Miquel en van ser continuadors.

Carbonell destaca també com l'aglutinador del petit però prou significatiu nucli d'humanistes catalans de la segona meitat del segle XV, format per funcionaris reials, juristes i eclesiàstics. Un grup que descriu en l'obra *De viris illustribus catalanis* (redactada el 1476) i amb qui manté una notable correspondència de caire erudit. Personatges com Jaume Garcia, Jaume Pau, Bartomeu de Verí, Pere Bancells o els germans Geralidini (Antonio, Alessandro i Angelo), tots ells vinculats a l'administració reial, no només manifesten uns clars lligams intel·lectuals, sinó que actuen sovint també com un grup de pressió, aspecte que la biografia de Carbonell confirma a bastament. El nucli humanista es completa amb la presència de juristes -Joan Vilar, Teseu Valentí, Francesc Casa-saja i Joan Ramon Ferrer- i eclesiàstics -Guillem Fuster, Lluís Desplà, Gabriel Vilell i, a un altre nivell, Joan Margarit.

Dins el conjunt de l'obra de Pere Miquel Carbonell, que abasta diversos gèneres (com la història, la crònica coetània, la correspondència literària o la poesia), i alterna l'ús del llatí i del vulgar, les *Cròniques d'Espanya* destaquen per la seva magnitud, també per l'ambició intel·lectual. a Carbonell es proposa, com assenyalen diversos passatges, fer una història dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Potser per aquest motiu, l'autor del colofó d'impremta les va anomenar *Cròniques de Catalunya*. L'elecció del títol amb què aquesta obra ens és coneguda és, però, perfectament atribuïble a Carbonell, que en diversos passatges es refereix al seu llibre com a *crònica o història d'Espanya*.

Lluny d'anacronismes, la tria del títol obeeix a l'ideal humanista de *Hispaniam restaurare et recuperare*. Un programa cultural -i potser polític- mitjançant el qual els historiadors de la Corona d'Aragó -com també feien els castellans, com Diego de Valera- pretenien assenyalar l'hegemonia del propi Estat a través de la filiació directa entre les antigues glòries hispàniques i els reis del casal nacional. L'Espanya de Carbonell és, doncs, l'antiga Hispània, però s'escriu també en clau patriòtica catalana, o catalano-aragonesa.

Les *Cròniques d'Espanya* s'inicien amb una justificació de l'obra i amb la refutació d'alguns dels grans mites creats per la historiografia medieval hispànica. En una segona part descriu el regnat dels reis gots, en qui Carbonell veu els precedents immediats dels comtes de Barcelona. Les tercera, quarta i cinquena parts narren les gestes dels reis de Navarra i d'Aragó i dels comtes de Barcelona fins al regnat de Pere III. La sisena part és la transcripció de

la *Crònica personal* d'aquest monarca, i en constitueix la primera edició. La setena part, finalment, abasta fins al regnat de Joan II. L'obra es clou amb un ric apèndix, format per diverses proposicions reials en corts i per l'epístola enviada per Carbonell a Bartomeu de Verí el desembre de 1492 en què aquell descriu l'atemptat contra Ferran II perpetrat pel pagès de remença Joan de Canyamars. Si aquesta és l'estructura, des d'un punt de vista temàtic, cal assenyalar que l'obra obeeix també a una clara voluntat d'estil. Així, les *Cròniques d'Espanya* alternen diversos registres retòrics, com la crònica narrativa, el dietari, l'oratória, l'epístola, la polèmica i fins i tot la poesia.

El cos de l'obra va ser redactat entre 1495 i 1513, en els anys de maduresa de l'autor. Ens és possible precisar-ne el ritme de redacció. Així, sabem que les cinc primeres parts -cent fulls en l'edició de 1547- van ser escrites en un lapse breu de temps: entre febrer de 1495 i març de 1497. Aquest primer bloc manifesta la influència directíssima del seu cosí Jeroni Pau, canonge de Barcelona, que havia residit durant disset anys a Itàlia en els cercles del cardenal Roderic de Borja i que havia retornat a Barcelona, greument malalt, el 1492. Contràriament, la segona fase de redacció, que abasta la transcripció de la *Crònica personal* de Pere III i uns cinquanta fulls d'elaboració més o menys personal, hauria estat particularment dilatada i hauria ocupat el període 1497 - març de 1513.

És ben sabuda la importància de Jeroni Pau no només com a assessor dels primers passatges de l'obra sinó també com a instigador de la seva redacció. El mateix Carbonell en fa esment repetidament. Jeroni Pau havia editat a Barcelona, el 1491, l'epístola *Barcino*, una bella descripció de la ciutat, la seva gent i la seva història, en la línia humanista, i en aquest text havia expressat el desig de compondre una *Història de Catalunya*. Probablement, una greu malaltia li va impedir iniciar aquest projecte, que finalment el seu cosí va dur a terme.

Si Jeroni Pau és, doncs, l'instigador positiu de l'obra, un altre historiadore juga un paper d'intensitat similar, però de signe contrari. Ens referim al cavaller baganenc Pere Tomic, autor de les *Històries e conquestes dels reis d'Aragó e comtes de Barcelona*. Aquest llibre, enllestit el 1448, va ser objecte d'una primera impressió a Barcelona acabada el juny de 1495. Posteriorment, seria editat de nou, el 1519 i el 1534.

L'obra de Tomic no és, en ella mateixa, excessivament original, però constitueix una fita no superada en la tradició historiogràfica medieval i dis-

posa, a més, de tots els elements necessaris per esdevenir-ne una vulgarització efectiva. Les abundoses reedicions d'aquesta obra, i les traduccions a l'italià i al castellà, ho corroboren a bastament. Tomic recull la doble mitologia -bíblica i clàssica- creada al voltant dels primers pobladors d'Hispania pel bisbe Rodrigo Ximénez de Rada al segle XIII; així, els personatges de Túbal i Hèrcules esdevenen particularment mitificats, i a ells s'atribueix la fundació de les principals ciutats catalanes. A més, el cavaller baganenc desenvolupa amb tot luxe de detalls el mite d'Otger Cataló i els Nou Barons com a forjadors de la Catalunya comtal; aquesta llegenda, molt més recent, es va originar possiblement al segle XIV. D'altra banda, les *Històries e conquestes...* presenten un seguit de dades interessants, i sovint de primera mà, sobre les campanyes militars catalanes a la Mediterrània, i especialment a Itàlia.

Les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell han de ser enteses també com una reacció davant l'edició de l'obra de Tomic. A ella destina la major part dels capítols inicials, de to inequívocament demolidor.

Pel que fa a les fonts, cal remarcar que Carbonell va poder conèixer de primera mà i emprar reiteradament les diverses cròniques medievals custodiades a l'Arxiu Reial. A través d'elles, el relat pren sovint la forma de paràfrasi, tot just interpolada amb anotacions que pretenen corroborar, rectificar, o simplement explicar, el seu cos narratiu. Carbonell va utilitzar, així, el *Llibre del rei En Pere*, crònica de Bernat Desclot, d'una manera especial en la descripció de la conquesta de Mallorca. També parafraseja, i finalment reproduceix, la *Crònica menorquina*, un text avui desaparegut que narra la conquesta de Menorca per Alfons II. La *Crònica general* de Pere III el Cerimoniós, també coneguda amb el nom de *Crònica de Sant Joan de la Penya*, esdevé la font bàsica per a l'elaboració de les parts tercera, quarta i cinquena de l'obra; el manuscrit amb què Pere Miquel Carbonell hi va treballar és custodiat avui a la Biblioteca Nacional de Madrid, i destaca pel munt d'anotacions, de mà de l'arxiver, que conté, aspecte aquest que permet conèixer amb detall la relació entre Carbonell i aquest text i, de retop, assajar la reconstrucció de procés de redacció de l'obra. Les *Cròniques d'Espanya*, d'altra banda, transcriuen amb prou rigor la *Crònica personal* d'aquell monarca, que Carbonell va creure redactada per la pròpia mà del rei. Les postil·les d'aquesta crònica, presents en el mateix manuscrit que Carbonell va utilitzar, i editades modernament amb els títols de *Crònica del regnat de Joan I* i

Crònica del regnat de Martí I, són, contràriament, objecte de paràfrasi. L'arxiver empra, d'altra banda, i cita explícitament (fet, per cert, poc corrent), la crònica universal intitulada *Flos Mundi*, que segons Miquel Coll i Alentorn hauria estat redactada a començament del segle XV. L'eclecticisme quant a les fonts cronístiques de les *Cròniques d'Espanya* vindria reblat per dos exemples emblemàtics. D'una banda, la utilització de les informacions aportades per les *Histories e conquestes...* de Pere Tomic, tant blasrades en els capítols introductoris; la influència del text del cavaller baganenc és notòria en els capítols destinats als regnats de Pere II i Martí I, i esdevé particularment intensa en la narració dels regnats de Ferran I i Alfons IV. D'altra banda, el *Dietari de la Generalitat*, redactat per l'antirealista Jaume Çafont, i segrestat a l'Arxiu Reial després de la guerra civil per ordre de Joan II, és objecte de paràfrasi quasi literal per al període 4 de desembre de 1460 - 14 de juny de 1461 (que va enfrontar les institucions de la terra amb aquell monarca, arran de la detenció del príncep Carles de Viana).

Alguns passatges de les *Cròniques d'Espanya* mostren també notables coincidències amb l'obra anomenada *La fi del comte d'Urgell*. Però una comparació acurada entre ambdós textos permet observar que la filiació entre ells és inversa a l'acceptada de manera tradicional. En definitiva, podem afirmar que el text anònim no va ser escrit en temps pròxims al Compromís de Casp sinó que, ben a la inversa, el seu autor tenia l'edició de 1547 de les *Cròniques d'Espanya* a la taula de treball.

Carbonell no va recórrer només als textos cronístics catalans medievals -que constitueixen, tanmateix, la medul·la del seu discurs historiogràfic-. També va beure en les riques fonts de l'humanisme naixent. Així, l'arxiver tradueix, tot interpolant-la, la *Crònica abreviada* del castellà Diego de Valera, editada a Sevilla l'any 1482. Aquesta obra esdevé la font bàsica per a la redacció de la segona part de les *Cròniques d'Espanya*, dedicades als reis gots. El fet no ens pot sorprendre, puix que constitueix un signe d'identitat de l'humanisme català la vindicació del període got, entès com un precedent immediat del casal català medieval. No endebades Joan Margarit havia construït -i Jeroni Pau se n'havia fet ressò- la tesi de l'origen etimològic de Catalunya en una primitiva Gotolània, o terra de gots i alans.

Importants són també les notícies espigolades, parafrasejades o traduïdes per Carbonell d'obres d'humanistes italians. Així, les *Dècades* de Flavio Biondo i el *Liber de vita Christi ac omnium pontificum* de Bartolomeo Sacchi,

dit el Plàtina, permeten a Carbonell ser el primer historiador català que esmenta la figura de Bernat de Septimània (com ha provat Miquel Coll i Alentorn). Les biografies d'Alfons IV, de Bartolomeo Facio i, sobretot, d'Antonio Beccadelli, dit el Panormita, permeten construir alguns dels passatges més vibrants de les *Cròniques d'Espanya*.

Si les fonts cronístiques i literàries juguen un paper de primera mà en l'obra de Carbonell, és just reconèixer -com ja ho va fer, un segle enrere, Manuel de Bofarull i de Sartorio- que la utilització de fonts documentals de l'Arxiu Reial constitueix un dels més inequívocs signes de modernitat de les *Cròniques d'Espanya*. Carbonell transcriu, totalment o parcialment, vint-i-vuit documents custodiats avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. I n'esmenta, sovint amb precisió notarial, trenta-cinc més. Tot plegat fa un total de seixanta-tres documents. Amb l'ajut inestimable de Jaume Riera i Sans, hem pogut localitzar-los gairebé tots. No cal dir que la utilització de fonts d'arxiu era una pràctica inèdita fins aleshores, i que no tindrà continuadors immediats en les dècades següents. Però això no ens hauria de dur a la conclusió precipitada que Pere Miquel Carbonell va ser una mena d'historiador positivista *avant-la-lettre*. La majoria de documents aportats no provenen de línies d'investigació consolidades, sinó que tenen per objectiu il·lustrar -o contradir- les fonts narratives parafrasejades. A més, es tracta, en general, de textos de caire patrimonialístic o de solemnitats, als quals Carbonell estava avesat per les consultes freqüents que els monarques, o els seus funcionaris més pròxims, li adreçaven amb una certa recurrència.

Cal esmentar també la importància de les fonts orals i de la memòria personal, aspectes aquests que confegeixen un discurs particularment viu i acolorit en temes coetanis com l'actuació de Ferran I, els conflictes socials a Barcelona, la guerra civil contra Joan II o el conflicte remença.

La metodologia històrica emprada per l'arxiver és, en general, vacil·lant i reiterativa. Carbonell no basteix una síntesi eficaç de les diverses fonts utilitzades, sinó que, habitualment, opta per la superposició dels textos. En aquest context, però, dos aspectes assenyalen l'eclosió de la modernitat: el recurs a l'arqueologia i a l'etimologia gramatical.

Efectivament, Carbonell és, juntament amb Jeroni Pau, l'introduïdor de l'arqueologia a la Península Ibèrica. Aquesta disciplina, que havia nascut a Itàlia a l'escalf de la nova sensibilitat humanista, va tenir en la figura de l'arxiver un creador notable. No endebades, va transcriure també, entre

1473 i 1507, un important nombre d'inscripcions antigues recollides de primera mà pel seu cosí Jeroni Pau, pel seu fill Francesc i per ell mateix en un manuscrit conservat a l'Arxiu Capítular de Girona -tot donant origen, doncs, també, a l'epigrafia-. Les *Cròniques d'Espanya* mostren alguns pas-satges on la intuïció historiogràfica es superposa a l'observació arqueològica, tot confegint belles i utilíssimes descripcions. Aquest és el cas, per exemple, del catàleg de les restes de la muralla romana de Barcelona del segle IV, o dels darrers testimonis materials dels aqüeductes i conduccions que abastien d'aigua la Barcelona romana.

Des dels seus coneixements del llatí clàssic, Carbonell inicia -altre cop junt amb Jeroni Pau, però també amb Joan Margarit- el trànsit de l'etimologia simbòlica i medieval a l'etimologia gramatical i moderna. És des d'aquest terreny que l'arxiver pot menar a bon port la polèmica amb Pere Tomie i, en darrera instància, amb la historiografia hispànica medieval.

Els capítols mitològics amb què s'inicien moltes històries generals o modernes no poden ser entesos com simples exercicis literaris més o menys intrascendents. Ben al contrari, tenen també una lectura presentista, de caire polític-ideològic: en definitiva, expressen l'assaig de legitimació històrica (o pseudo-històrica) de determinats comportaments o interessos coetanis. Aquest recurs -com han remarcat, entre altres, Robert B. Tate i Fulàlia Duran- pren, amb l'humanisme, una nova volada.

La historiografia catalana medieval era clarament deutora -quant als mites fundacionals antics- del *De rebus Hispaniae* escrit per l'arquebisbe de Toledo Rodrigo Ximénez de Rada (1170-1248). Aquesta obra, composta vers 1243, va ser traduïda al català per Pere de Ribera entre 1267 i 1268 i utilitzada profusament per les històries medievals catalanes, la darrera de les quals va ser la de Pere Tomie. Per això les crítiques amb què Carbonell inicia les *Cròniques d'Espanya* contra els diversos relats mítics protagonitzats per Túbal (fundació bíblica) o Hèrcules (clàssica) no es limiten a respondre la recentment editada obra del cavaller baganenc. Ben a la inversa, denuncien explícitament els desconeixements històrics d'Isidor de Sevilla i del mateix Rodrigo Ximénez de Rada. Per contra, Carbonell és, juntament amb Jeroni Pau, el primer autor que planteja la fundació cartaginesa de Barcelona.

També l'oposició frontal a la llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons (mite fundacional de la Catalunya comtal), d'origen molt posterior, té una doble arrel política i intel·lectual. En el primer sentit, cal remarcar que el

desenvolupament de la llegenda venia a consolidar des d'un punt de vista historiogràfic l'existència d'un pactisme extrem, car atribuïa a les principals famílies nobiliàries catalanes un paper pioner en la construcció del país, previ als emperadors francs i, per descomptat, als comtes de Barcelona. A més, legitimava -tot atribuint als seus avantpassats un acte de covardia- la condició servil dels pagesos de remença. Aquests aspectes no podien ser vistos de bon ull per un realista convençut com Pere Miquel Carbonell. D'altra banda, des del punt de vista intel·lectual, convé destacar que el mite d'Otger Cataló aportava una explicació pseudo-etimològica al nom de Catalunya, que no podia ser acceptada des de les tesis neogòtiques de l'humanisme català.

Contràriament, Carbonell es mostra molt més procliu a explicar els mites que subratllen la importància històrica del casal de Barcelona. Aquest és el cas de la llegenda de Guifré el Pelós i la comtessa de Flandes, però sobretot del relat del bon comte de Barcelona i l'emperadriu d'Alemanya. Aquesta darrera llegenda, que apareix ja en la *Crònica* de Bernat Desclot, assoleix, en les *Cròniques d'Espanya*, el seu màxim desenvolupament. També Carbonell mostra una enorme credulitat davant diversos mites religiosos, forjats al voltant de relíquies que es conservaven a Barcelona.

Un altre bloc temàtic especialment important en les *Cròniques d'Espanya* és el retrat biogràfic d'alguns reis: en especial, de Jaume I, Pere III i Alfons IV. Carbonell confegeix al seu voltant uns bells textos, clarament influenciats per la biografia que del rei Magnànim havia fet l'humanista italià Antonio Beccadelli, dit el Panormita. El mètode emprat és el mateix: com aquest autor, pretén dibuixar, a través de diverses anècdotes, unes semblances biogràfiques modèliques, que exaltin alguns dels valors considerats superiors per l'humanisme. Així, el retrat de Jaume I (presentat com un mirall de liberalitat, valentia i santedat) ens apareix com un element clau en el procés de mitificació d'aquest monarca, que tindrà continuadors directes deutors en els historiadors valencians cinc-centistes Pere Antoni Beuter i Martí de Viciana. Pere III (exemple de monarca "cerimoniós" o reglamentista, bon orador, escriptor i astròleg, segons Carbonell) justifica no només l'edició íntegra de la seva *Crònica personal*, sinó també de diverses proposicions a Corts i de documents i cartes custodiats a l'Arxiu Reial.

Però és Alfons el Magnànim qui disposa del retrat més complet. En ell destaca la figura del monarca humanista, destre en les armes i en les lletres i

protector de la cultura i dels seus conreadors. És justament el seu regnat el punt en què Carbonell assenyala la ruptura entre saber medieval i saber modern en els regnes *deçà mar* de la Corona d'Aragó. L'elogi del Magnànim ve reblat per la traducció, ben resolta des d'un punt de vista d'estil, d'alguns dels passatges més vibrants de l'obra del Panormita.

Les *Cròniques d'Espanya* destaquen també per les informacions que Carbonell introdueix de primera mà, i que permeten resseguir alguns dels esdeveniments més importants de la història política i social del segle XV, de Ferran I a Ferran II. La vocació de Carbonell com a cronista coetani havia donat lloc, ja en el moment d'elaboració de l'obra, a d'altres peces decisives. Entre elles cal esmentar, a tall d'exemple, la transcripció dels processos originals de la Inquisició castellana a Catalunya durant el període 1487-1507, que continua essent avui una font bàsica per als historiadors d'aquella institució; el *De exequiis sepultura et infirmitate regis Ionannis Secundi*, crònica de la mort i enterrament d'aquell rei, la primera redacció de la qual data de 1479; o el *De viris illustribus catalanis*, al qual ja ens hem referit.

En les *Cròniques d'Espanya*, tanmateix, un fet redueix aquesta vocació presentista: la decisió de cloure l'obra amb la mort de Joan II. Tot i així, el text és ric en referències molt immediates. Tres temes hi destaquen especialment: els conflictes socials de Barcelona; la guerra civil contra Joan II; i -ja en l'apèndix- la descripció de l'atemptat contra Ferran II. En tots ells, Carbonell se'ns presenta com un home ben informat, que ha viscut de prop els esdeveniments i que ens en pot donar notícies originals. D'altra banda, les informacions apareixen acolorides per la ideologia reialista i aristocratitzant de l'autor.

Així, Carbonell passa revista als diversos canvis en el regiment de Barcelona esdevinguts entre els regnats d'Alfons IV i de Ferran II. La seva opinió és clarament favorable a l'estament de la Biga. Però els exemples concrets que assenyala són, sens dubte, de gran interès per a la història social. El mateix es podria dir per a les "turbacions" del període de Joan II. Carbonell no es limita, en aquest punt, a seguir fonts diverses -en especial, com ja ha estat remarcat, el *Dietari de la Generalitat*-, sinó que aporta el seu testimoni personal, per extreure'n, finalment, una conclusió moralitzant de to inequívocament reialista.

La carta adreçada a Bartomeu de Verí el desembre de 1492 on descriu l'atemptat de Joan de Canyamars contra Ferran II i la *crudelíssima mort* a

què va ser sotmès aquell pagès de remença és, en tots els sentits, un document interessantíssim i únic. Aquesta epístola, considerada una peça mestra del gènere en llengua catalana, constitueix, juntament amb la crònica del castellà Andrés Bernáldez, una font bàsica per reconstruir aquell esdeveniment i les seves conseqüències, com ja van remarcar, entre altres, Salvador Sanpere i Miquel, Ferran Soldevila i Antoni Rovira i Virgili.

En definitiva, les *Cròniques d'Espanya* assenyalen elements de continuïtat amb la tradició historiogràfica medieval, però també punts de ruptura clars. Entre els primers podem assenyalar l'ús de les principals cròniques catalanes medievals (i notablement de les obres realitzades sota l'impuls historiogràfic de Pere III); les influències causades pel mateix àmbit de redacció del text: l'Arxiu Reial; la vindicació dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó, que havia estat ja la motivació directa -i, a diferència del cas de Carbonell, sovint retribuïda- de les obres precedents; el fet que l'edat mitjana (i no pas el període antic) en sigui el cos temàtic central; i aparentment, també, la tria lingüística: la decisió que l'obra sigui escrita en català.

Però els punts de ruptura no són menors i abasten, en una lectura atenta i desapassionada de l'obra, una certa reinterpretació d'alguns dels elements ja esmentats. Les *Cròniques d'Espanya* suposen una superació metodològica de la tradició historiogràfica medieval a través dels paràmetres introduïts per l'humanisme. La lectura dels clàssics i dels humanistes coetanis -napolitanos i romans, sobretot- obre les portes a una erudició ben entesa. El recurs a l'arqueologia i a la filologia permet treure un bon partit d'aquestes disciplines auxiliars de la història, fins aleshores inèdites a casa nostra. L'ús de fonts d'arxiu de primera mà eixampla un horitzó que, a la Corona d'Aragó, no tindrà continuadors fins a Jerónimo Zurita. La superació s'endinsa també en el terreny dels continguts, especialment a través del rebuig a la formulació medievalitzant dels mites antics. El mateix títol -una clara referència a la Hispània antiga, i a una determinada reformulació coetània de l'ideal d'Hispània- s'inscriu també en els paràmetres de la modernitat. Com ho fa també la vindicació del període got. No menys modern és també l'esforç d'actualització lingüística de les cròniques medievals objecte de paràfrasi. Però -en la línia assenyalada per Wallace K. Ferguson i per Paul Oscar Kristeller, entre altres, per a l'humanisme italià- allò més modern de les *Cròniques d'Espanya* és justament la consciència de ruptura generacional: el sentiment de trencament amb la tradició -de superació metodològica i

quant als continguts- a través del qual Carbonell s'origeix en l'expressió de la generació -modesta, però organitzada, efectiva i influent- dels primers humanistes catalans.

La presència decisiva de les aportacions de les *Cròniques d'Espanya* en la historiografia catalana i valenciana dels segles XVI, XVII i XVIII ho confirma a bastament. És clar que aquest és un terreny pendent encara de noves aportacions -una línia d'investigació tan apassionant com necessària-.